

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

132:2 • 2012

Keywords: Sweden, eighteenth century, gender, crafts, widows, guilds.

D E B A T T

Normer och moral

Genmäle till Rolf Torstendahl

SIMON LARSSON* *Uppsala universitet*

Sakkunnigutlåtanden som källor till normer

Rolf Torstendahl väljer att angripa ett parti i min avhandling som jag själv tycker hör till de starkaste, nämligen diskussionen om sakkunnigutlåtanden och deras representativitet som källor till vetenskapliga normer.¹ Hans polemiska huvudpoäng är att jag har en bristande förståelse för detta material och att mina analyser är naiva. Kritiken förs fram längs två linjer: enligt den ena skulle det vara min avsikt att utläsa forskarnas "egentliga mening" i utlåtandena. Enligt den andra har jag misslyckats med att kontextualisera det svenska befordringssystemet under aktuell tidsperiod.

Torstendahl tycks förutsätta existensen av några mycket viktigare normer än de jag fått fram. Han talar också om "aktörernas normsystem" som i princip liktydigt med dessa innersta, egentliga meningar. För att få mig att framstå som en naiv analytiker har han vridit det till att jag skulle vara ute efter dessa "egentliga meningar". Det är jag inte, och att han kunnat läsa in något sådant i min källdiskussion vittnar om att Torstendahl för en intellektuell brottningsmatch med sig själv. Kanhända avviker hans föreställningar om egentliga meningar och normsystem i historieforskningen från den empiriska bild jag fått fram. Hela min källdiskussion går ut på att sakkunnigutlåtanden är performativa källor till de vetenskapliga normerna. Den som skriver sakkunnigutlåtanden

* Fil. dr i historia

1. Rolf Torstendahl, "Metod och forskningsmoral: reflektioner med anledning av Simon Larssons avhandling", *Historisk tidskrift* 132:1 (2012) s. 65–74; Simon Larsson, *Intelligensaristokrater och arkivmartyrer: normerna för vetenskaplig skicklighet i svensk historieforskning 1900–1945* (Hedemora 2010).

kan ha alla möjliga idéer – det normativa är dock vad man ger uttryck för. Liknelsen med politiker, som Torstendahl anför, är dålig eftersom den vädjar till slentriantanken att politiker alltid ljuger. Den sakkunnige är mer att likna vid en domare inför ett juridiskt domslut. Huruvida en domare utgår från färdiga principer för att formulera en dom eller bestämmer sig för domen för att sedan återropa de principer som bäst legitimerar den, kan man sällan veta. Det hindrar inte att domen och dess motivering är det egentligt normskapande, det som spelar roll i historien. Om Torstendahl har kännedom om några "egentliga meningar" som undgått mig så kan han ju lägga fram en fallstudie kring någon av de konkurrensrättsliga undersökta.

Vad gäller min brist på kontextualisering så upplyser Torstendahl mig om att sakkunnigutlåtandena riktade sig till humanistiska sektionen och således var "ett spel i ett givet och begränsat socialt sammanhang". I avhandlingskapitlet om befordringssystemet (s. 34–43) analyserar jag detta mycket ingående. På s. 40 står det "Allt som allt var sektionen en mycket viktig skådeplats för befordringsärenden. Den hade i de flesta fall det reella avgörandet i sin hand." Sidorna 63–70 fördjupar detta ytterligare.

Jag känner inte till någon mer utförd kontextualisering av svenskt befordringsväsende än den som återfinns i avhandlingen. Torstendahl tycks ha läst den, tillgodogjort sig kunskapen, glömt var han fått den ifrån, för att sedan anklaga kunskapsproducenten för att vara okunnig. Det hela är ledsamt för oss bägge.

Forskning och moral

Torstendahl intresserar sig också för min forskningsmoral. Det gäller då mitt sätt att återge hans egen forskning. Han tycks särskilt upprörd över att jag inte fäster vikt vid vissa skillnader på Ernst Bernheim och Ch. Seignobos, två av historievetenskapens stora "metodologer" från förra sekelskiftet.

Det kan inte antas vara allom bekant *varför* diskussioner kring skillnader mellan Bernheim och Seignobos varit ett så laddat område i skandinavisk historiografi. Det hela har sitt ursprung i Danmark. Kristian Erslev kom vid seklets början att tillskrivas status som den moderna historieforskningens fader där. Vem skulle då bli arvtagaren? Erik Arup aspirerade på detta, men kom att uppleva sig snuvad på konfekten, sviken

av Erslev. Aage Friis fick bli professor tre år före. Arup gick då över till att framställa sin vetenskaplighet som något utöver Erslevs. Argumentet blev att Erslev byggde på Bernheim, medan Arup själv byggde på Seignobos, som skulle vara modernare och bättre. Utifrån detta sammanhang har många danska historiografiska forskare under efterkrigstiden uppehållit sig vid skillnaderna mellan Bernheim och Seignobos. Frågan gäller alltså för eller emot Arup. Den är laddad än i dag.

Från svensk horisont tedde det sig svårt att få ihop bilden för den unge Torstendahl. Weibullarna var allierade med Arup, men hävdade, utan att lägga stor vikt vid det, att de inspirerats av Niebuhr och Ranke. För den generation historiker för vilka Rolf Torstendahl fungerat som idealskapare, fanns här ett problem: Var Arupdyrkarna i Danmark vetenskapligt modernare än Weibulldyrkarna i Sverige? Lyckligtvis fann unge Torstendahl flera exempel på att Lauritz Weibull kopierat Seignobos intelligensaristokratiska gliringar mot dåliga historiker. Torstendahl har byggt sin historiografiska gärning runt denna upptäckt, även om han klätt den i varierande filosofisk terminologi under sin långa karriär.

Ett av Torstendahls senaste inspel är artikeln "Fact, truth and text" från 2003.² Han anser att jag, i avhandlingskapitlet "Metodologin kring 1900" borde nämnt hans artikel och även "med klara argument motiverat" de avvikelser jag gör från hans resonemang där. Poängen i nämnda artikel lyder: "Bernheim wanted to establish facts and says little of truths, while Langlois and Seignobos did not affirm any possibility of establishing facts as true, only statements." (s. 328) Som synes vilar skillnaden mellan Bernheim och Seignobos, enligt Torstendahl på att fakta skulle vara något annat än ett sant påstående. Chris Lorenz *Konstruktion der Vergangenheit* (1997) diskuterar ingående olika förslag på vad fakta är. Han stannar slutligen vid att fakta och sanna påståenden om än inte överlappar, så åtminstone förutsätter varandra.³

Jag hade studerat Lorenz bok innan jag läste Torstendahls artikel. Mina tankar blev därför att hans slutsats var ett slags hårklyveri, ytterligare ett tillhygge i den gamla historiografiska prestigekampen om vem som var inspirerad av vem och vem som var mest modern. Denna gång

2. Rolf Torstendahl, "Fact, truth, and text: the quest for a firm basis for historical knowledge around 1900", *History and theory*, 42:3 (2003), s. 305–331.

3. Chris Lorenz, *Konstruktion der Vergangenheit: eine Einführung in die Geschichtstheorie* (Köln 1997) s. 18–22.

försökte Torstendahl göra om Seignobos – denne i många avseenden tilltalande dreyfusard och historist – till någon slags Uppsalafilosof av 1960-talssnitt, misstänkt lik herr professorn själv. Jag ville inte ta upp en text bara för att säga den. Det urval Torstendahltexter som jag diskuterar i avhandlingen betingas av intressevärdet för tredje part.⁴

Moralfrågor kan ingen människa undkomma, men finns det en särskild moral för forskare? Jag anser inte det. De frågor som eventuellt kan extrapoleras för en särskild forskningsmoral bör snarare föras in under kvalitetsdiskussionen. När det då gäller de moralfrågor som har allmänmänsklig räckvidd, så kan jag känna en viss ånger gentemot Håkan Gunneriusson. Jag vill inte ta tillbaka min kritik av hans avhandling, men jag hade på ett utförligare sätt kunnat lyfta fram mer av hans värdefulla empiriska forskningsresultat.⁵ Det hade varit hyggligare, mer moraliskt, om man så vill. Jag anser dock inte att det hade påverkat kvaliteten på min forskning åt ena eller andra hållet.

Ortodoxiproblemet

Torstendahl säger att han "av naturliga skäl speciellt granskat den diskussion" jag för om hans forskningar. Vad ryms egentligen i dessa "naturliga skäl"? Den forskningsmoraliska norm som Torstendahl företräder i sitt inlägg, är att när en junior forskare i opposition mot en etablerad skall föra fram ett nytt perspektiv, så skall den juniore först ge en framställning av innebörden i den etablerade forskningen som den etablerade forskaren kan godkänna utan knorr. Det säger sig självt att förutsättningarna för sådana invändningsfria rekapitulationer skiljer sig betänkligt i olika discipliner. Lättast är det för begränsade fält i naturvetenskap. Allra svårast torde det vara när den tidigare forskningen består av omfattande historieskrivning. Den äldre forskaren kan i princip alltid förklara sig missnöjd i olika strategiska syften, så länge inte avbildningen är exakt och gjord i skala 1:1.

4. Visserligen kan man anse det för en moralisk norm att forskaren nämner all den litteratur som har någon slags anknytning till ämnet. Tar man en sådan sak på allvar så är det ett fruktansvärt krav. Vanligtvis efterlevs den som en form av ögontjäneri. Man refererar till de forskare som man vet kommer läsa eller som för tillfället är på tapeten. Det handlar om karriärstrategi snarare än moral. I Fritz Ringers bok *Fields of knowledge: French academic culture in comparative perspective 1890–1920* (Cambridge 1992) ägnas Seignobos en genomgripande analys med flera svåra nötter att knäcka för Torstendahl, men hans artikel från 2003 nämner inte Ringer. Är det för att Ringer inte är svensk eller för att han inte är på tapeten?

5. Det görs endast kortfattat, på s. 30.

Även när filosofer kämpar mot varandra om lösningen på ganska avgränsade problem, så upplever den ene ofta att den andre missförstår hans premisser. När Karl Popper lanserade sin idé om intersubjektivitet⁶ räknade han med att varje forskare har ett visst egenintresse och en viss ärelystnad som driver denne att kritisera sina kollegor för att själv ta sig fram. I den kollegiala kritik som blev resultatet skulle individernas egenintressen neutralisera varandra så att en subjektneutral kunskap kunde växa fram bakom tjafs och personlig prestige. Individerna var ofullkomliga men den kollegiala gemenskapen fullkomlig. En svaghet i denna teori är dock att den inte tar hänsyn till vilken hierarkisk verksamhet vetenskapen är och det faktum att individers ärelystnad kan se ut på helt olika sätt. En forskare kan vara oerhört fåfång och ärelysten, en annan däremot ganska ödmjuk. En forskare som Erik Lönnroth, till exempel, kunde utöva ett avgörande inflytande. Om man får tro den senaste historiografiska forskningen så verkade Lönnroths prestige som en hämsko runt svensk medeltidsforskning långt in på 1970-talet.⁷ Min idé om olika forskarpersonligheter ger diskussionen om intersubjektivitet ett viktigt tillskott. En ödmjuk forskare kan alltför lätt gå med på att utmanaren givit en rättvisande bild av forskningsläget. En mer prestigefylld forskare kan i princip alltid vägra att gå med på några utbildningsförsök. Bägge dessa alternativ torde egentligen vara till förfång för forskningens framåtskridande. Den norm som säger att en oppositionell forskare skall ge en bild av den etablerades forskning som denne kan godkänna, bör därför överges. Den kan med fördel ersättas med en mer framåtsyftande modell som går ut på kontinuerlig kritik och idéutväxling och undviker det prestigeladdade ortodoxiproblemet.

6. Det berömda kapitel 23 i Karl Popper, *The open society and its enemies* (London 2002 [1945]).

7. Janken Myrdal, *The Dovring Saga: a story of academic immigration* (Stockholm 2010) s. 82.